

Sabiedriskās politikas process Latvijā

Deputāti uzskata: partijas ir atkarīgas no ekonomiskajiem grupējumiem, politiķi nav pietiekami kompetenti, sabiedrība ir vāji iesaistīta politikā.

*Vai ar vēstulņu rakstīšanu avīzēm pietiek, lai ietekmētu politiku?
Vai medijus interesē tikai skandāli, nevis daudzpusīga viedokļu apmaiņa?
Kas ir demokrātiskas līdzdalības pamats?*

*Tikai 15 procentiem no 6000 Latvijā reģistrētajām nevalstiskajām organizācijām līdzekļi pārsniedz 5000 latu gadā.
Ko spēj izdarīt pārējās?*

*Lai gan tiek īstenotas dažādas reģionālās attīstības programmas, laucinieku reālie ienākumi nav pieauguši.
Kā to izskaidrot?*

*Ierēdņi uzskata, ka nav korumpēti.
Kāpēc iedzīvotāji domā, ka viņi tādi ir?*

undp

LATVIJA PĀRSKATS PAR TAUTAS ATTĪSTĪBU 2000/2001

LATVIJA

PĀRSKATS PAR TAUTAS ATTĪSTĪBU

2000

2001

Latvija
Pārskats par tautas attīstību 2000/2001

SABIEDRISKĀS POLITIKAS PROCESS LATVIJĀ

undp

Rīga
2001

Politika ir tā sfēra, kurā pieņemtie lēmumi vistiešākajā veidā ietekmē tautas attīstību. Piemēram, runādami par Latvijas mērķi iestāties Eiropas Savienībā un NATO, mēs skaidri saprotam, ka patiesībā šī iestāšanās ir nevis pašmērķis, bet gan līdzeklis, ar kura palīdzību iespējams garantēt valsts drošību un gūt iespējas straujākai, ilgtspējīgai valsts attīstībai. Tieši tāpat tautas pārticību un labklājību iespējams paielināt ar precīzas pensiju politikas, veselības aprūpes vai lauku attīstības politikas palīdzību.

Politisko jautājumu izlemšana un institūciju spēja pieņemt lēmumus realizēt aizvadītajos neatkarības gados ir attīstījusies un kļuvusi daudz kvalitatīvāka. Taču es skaidri apzinu, ka tikpat strauji ir pieaugušas pilsoņu prasības un vēlmes. Cilvēki ir kļuvuši kritiskāki, vēlas redzēt ļoti profesionālu politiku, izsvērtus lēmumus, kuru sekas ir precīzi prognozētas.

Lēmšana nav tikai profesionālu politiķu kompetences sfēra. Politiķiem ir jāieklaušās sabiedrībā, viņi ir ieinteresēti, lai aug pilsoņu līdzdalība politiskajos procesos un atbildība par savu rīcību. Pozitīvi, ka šā gada maijā ir reģistrēta jau seštūkstošā nevalstiskā organizācija, ka palielinās nevalstisko organizāciju līdzdalība lēmumu projektu apspriešanas procesā. Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes ietvaros sekmīgi notiek viedokļu saskaņošana ar Latvijas Darba devēju konfederāciju un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību. Lai ikvienam iedzīvotājam būtu iespējams saņemt informāciju, internetā valdības mājaslapā tagad var iepazīties ar Ministru kabinetā iesniegtajiem un pieņemtajiem dokumentiem.

Iepriekš teiktais ir mans subjektīvais politiķa viedoklis. Pilnīgas un objektīvas ainas iegūšanai vienmēr nepieciešama neatkarīgu ekspertu analīze, kas izvērtē politiķu, ierēdņu, uzņēmēju, nevalstisko organizāciju, masu mediju un citu grupu pārstāvju priekšstatus. Laikam jau ikviens, kā atzīmējis angļu rakstnieks un teologs G. Čestertons, vēlas, lai viņu informē godīgi, bezkaislīgi, patiesīgi – un turklāt pilnīgā saskaņā ar viņa uzskatiem. Tomēr patiesu ainu iespējams iegūt tikai tad, ja godīgi, bezkaislīgi, patiesīgi informē arī tad, ja dabūtie rezultāti nesaskan ar kāda uzskatiem vai tos atspēko.

Ar ANO Attīstības programmas atbalstu veiktais pētījums "Latvija. Pārskats par tautas attīstību" jau vairākus gadus neapšaubāmi ir labākais šāda veida pētījums, kāds Latvijā pieejams. To varu apgalvot arī tāpēc, ka savulaik pats, strādādams Labklājības ministrijā, esmu piedalījies tā veidošanā. 2001. gada pētījumā ir sastopami arī diskutējami apgalvojumi un secinājumi, tomēr kopējais līmenis kā vienmēr ir augsts. Vēlos uzsvērt, ka pētījuma autori ne vien kritizējuši, bet arī centušies izcelt pozitīvo un sniegt ieteikumus politikas uzlabošanai. Ceru, ka pārskats tiks novērtēts un to plaši izmantos gan politikas analizē, gan praktisku jautājumu izlemšanā.

ANDRIS BĒRZIŅŠ
Ministru prezidents

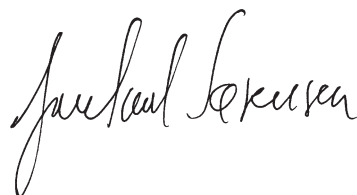
Galvenais nolūks, kādā ANO Attīstības programma (UNDP) kopš 1989. gada regulāri publicējusi **Pārskatus par tautas attīstību** (sākumā tikai globālus, vēlāk arī nacionālus), ir bijis rosināt plašas sabiedriskas diskusijas par svarīgiem faktoriem, no kuriem atkarīgs attīstības process, un tādējādi ietekmēt politisko nostāju un rīcību – gan visā pasaulē kopumā, gan katrā valstī atsevišķi. **Pārskatu** izejpunkts ir tāds attīstības jēdziens, kas neaprobežojas ar parastu ekonomisku skatījumu un par attīstības virsmērķi un vienīgo īsteno tās mērķu izvirza tautas attīstību (kas definēta kā cilvēku izvēles iespēju paplašināšanās). Attīstības jēdziena pamatā likts tautas attīstības indekss (TAI) – kopējs rādītājs, kas sevi ietver ekonomiskās augsmes indeksu, veselības indeksu un izglītības indeksu un, kaut arī nav nedz pilnīgi nevainojams, nedz pilnīgi neapstrīdams, ir kļuvis par kritēriju, pēc kura var labi novērtēt, kā laika gaitā mainās atsevišķas valsts sniegums šajā aspektā, un salīdzināt, kādu uzmanību dažādas valstis savas politikas veidošanā pievērš tautas attīstībai.

Piecos iepriekšējos izdevumos **Latvija. Pārskats par tautas attīstību** analizēts, ar kādām sociālām (un cilvēciskām) “izmaksām” saistīta Latvijas pāreja uz tirgus ekonomiku. Uzmanība pievērsta tādiem jautājumiem kā sociālā aizsardzība, veselība un izglītība un aizvien pieaugošajām sociālajām atšķirībām starp reģioniem, etniskajām grupām un grupām ar dažādu ienākumu līmeni. Tiešu cēlonību gan būtu grūti pierādīt, tomēr vairākām svarīgām likumu reformām un nacionālajām programmām pirmsākumi neapšaubāmi rodami Latvijas sabiedrības strukturālo problēmu analizē, kas aizsākta tieši **Pārskatos**, un šās analīzes rosinātās sabiedriskās diskusijās un sabiedrības informētības un apzinīguma pieaugumā. Pašreizējais, sestais izdevums **Latvija. Pārskats par tautas attīstību** šo analīzi pavirza soli tālāk, pievēršdamies pašam *ricībpolitiskajam procesam* Latvijā. Proti, šajā **Pārskatā** galvenā uzmanība ir koncentrēta nevis uz to, vai sociālekonomiskie apstākļi šodienas Latvijā un centrālās valdības un pašvaldību piekoptā politika atbilst tautas vajadzībām un centieniem, bet gan uz to, cik lielā mērā indivīdiem un sociālajām grupām ir iespējams ietekmēt politiku, kas skar to intereses, un vai tos uzklausa.

Kā **Pārskats par tautas attīstību** šis izdevums ir kas pilnīgi jauns ne tikai Latvijā, bet arī pasaulē, jo pagaidām vēl nav daudz tādu valstu, kurās kādas ANO aģentūras ziņojumā būtu iespējams novērtēt,

vai politikas veidošanas institūcijās, procesos un paražās ir iesaņņojusies un sakupļojusi īstena un rezultatīva demokrātija. Vienā otrā valstī ar stingri nostabilizējušos demokrātiju varētu būt pat otrādi: ziņojums, kurā meklētas atbildes uz tamlīdzīgiem jautājumiem, tajā varētu izraisīt pretrunīgu reakciju. Atvērtība, ar kādu daudzi lēmēji, Saeimas deputāti un valdības amatpersonas, mediju, akadēmisko iestāžu un nevalstisko organizāciju pārstāvji palīdzējuši gatavot šajā ziņojumā sniegto analīzi un ieteikumus, ir apliecinājums tam, cik tālu uz priekšu Latvija puvirzījies laikā pēc neatkarības atgūšanas, un zīme, ka šī valsts vēlas izveidot atvērtu, līdzdalīgu, demokrātisku sabiedrību.

Par rīcībpolitisko procesu ir jēga runāt tikai demokrātiskas sabiedrības kontekstā. Kā liecina jaunais **Pārskats**, Latvijā šo procesu joprojām stipri ietekmē vairāk nekā piecdesmit gadus valdījušā totalitārā režīma sekas, kas vājina pilsonisko sabiedrību un rada neuzticēšanās plaisu starp valsti un indivīdiem. Jaunās demokrātiskās institūcijas cenšas šo plaisu pārvarēt, taču jaunās, uz tirgu balstītās ekonomikas izraisītā ekonomiskās varas, mediju un informācijtehnoloģisko resursu koncentrēšanās šauru aprindu rokās rada jaunas iespējas nedaudziem ietekmēt un kontrolēt cilvēku rīcību. To, kā neatkarīgajā Latvijā attīstās politikas veidošana dažādās jomās, šajā **Pārskatā** mēģināts atainot līdzsvaroti. No vienas puses, tajā parādīti konkrēti sasniegumi un jaunradītās iespējas plašāk izvērst valsts un pilsoniskās sabiedrības dialogu un savstarpējo konsultēšanos. No otras puses, visai kritiskā skatījumā aplūkotas tās jomas, kurās joprojām trūkst caurredzamības un atvērtības un kurās politikas veidošanas procesi noris pārāk šaurā lokā un šauru aprindu ietekmē. Es ceru, ka šajā pārskatā sniegtā analīze un ieteikumi būs arī ieguldījums rīcībpolitiskā procesa demokratizācijā, kas savukārt pati sabiedrību padara aizvien atvērtāku un cilvēcīgāku.

JANS SANDS SORENSEN
ANO Attīstības programmas
(United Nations Development Programme)
pastāvīgais pārstāvis

Pārskata par tautas attīstību Latvijā 2000/2001 autorkolektīvs

Tālis Tisenkopfs, galvenais redaktors
Anita Švarckopfa, konsultante statistikas jautājumos
Aldis Lauzis, literārais redaktors

IEVADS:

Tālis Tisenkopfs

1. NODAĻA:

Tālis Tisenkopfs,
Valts Kalniņš,
Aija Rieba

2. NODAĻA:

Valts Kalniņš,
Jānis Ikstens

3. NODAĻA:

Aivita Putniņa,
Pauls Raudseps,
Vladimirs Meņšikovs

4. NODAĻA:

Astrīda Neimane,
Linda Zīverte

NOBEIGUMS:

Tālis Tisenkopfs

PIELIKUMS:

Anita Švarckopfa

ANO ATTĪSTĪBAS PROGRAMMAS (UNDP) DARBA GRUPA

Jans Sands Sorensens (*Jan Sand Sorensen*), UNDP pastāvīgais pārstāvis

Kims Ligers, projekta vadītājs

Inīta Pauloviča, programmas daļas vadītāja

Alēna Hansena, programmas asistente

KOMENTĒTĀJA

Anita Dūdiņa

I E V A D S	1 1
Atvērta un atbildīga politika kā tautas attīstības priekšnosacījums	
Kas ir politika?	12
Pārskata pamattermini	13
Pārskats par tautas attīstību kā līdzdalībnieks atvērtas politikas veidošanā	14
Pārskata struktūra	14
Pateicība	15
1 . N O D A Ļ A	1 6
Sabiedriskā politika un tautas attīstība	
Ievads	16
Kāda ir sabiedriskā politika Latvijā?	16
Demokrātiskās vērtības politikā	16
Iedzīvotāju iespējas ietekmēt politiku	18
Līdzšinējā sabiedriskā politika un tās ietekme uz tautas attīstību	19
Pensiju politika	19
Veselības aprūpes politika	20
Lauku attīstības politika	21
Integrācija Eiropas Savienībā	23
Slēgtas sabiedriskās politikas izpausmes un to negatīvās sekas	24
Kas Latvijā ir svarīgi politiski lēmumi?	27
Zaudētāji un zaudējumi slēgtā politikā	27
Atvērtas sabiedriskās politikas veidošana Latvijā	32
Politiskās pašapziņas celšana	33
Politisko aizspriedumu pārvarēšana	35
Līdzdalības veicināšana	36
Saeimas deputātu ieteikumi politikas uzlabošanai	37
Publiskās atbildības procedūru nostiprināšana	39
Secinājumi	40
Ieteikumi	41
2 . N O D A Ļ A	4 3
Publiskās politikas process	
Ievads	43
Publiskās politikas institucionālais ietvars	43
Publiskās politikas aģenti	44
Ekonomiskie grupējumi	45
Masu mediji	45
Nevalstiskās organizācijas	45
Politisko lēmumu pieņemšanas process ekspertu skatījumā	45
Politikas ietekmēšanas kanāli	47
Veiksmīgi politiski lēmumi	48

Publiskās politikas dienaskārtība	48
Politiskās dienaskārtības veidošana	50
Sabiedrības un valdības dienaskārtības atšķirības	51
Privatizācija valdības un iedzīvotāju dienaskārtībā	52
Lēmumu pieņemšanas process Saeimā	55
Lemšana valdībā	58
Lemšana pašvaldībās	61
Latvijas publiskās politikas īpatnības	64
Paralēlas lēmumu gatavošanas un pieņemšanas prakse	64
Valsts institūciju dominēšana	65
Atklātības trūkums publiskajā politikā	66
Masveidīga, kampaņveidīga, taču īslaicīga sabiedrības līdzdalība	67
Pārlieku sasteigti vai izstiepti publiskās politikas procesa posmi	67
Politika bez analītiska pamatojuma	67
Secinājumi	68
Ieteikumi	70

3. N O D A Ļ A

7 2

Līdzdarbības ienākšana publiskajā politikā

Ievads	72
Publiskā telpa kā līdzdarbības mājvieta	72
Publiskās telpas likumiskās aprises	73
Sabiedrības resursi līdzdalībai	74
Līdzdarbības motivācija	75
Institūciju un domubiedru atbalsts	76
Zināšanas un prasme līdzdarboties	76
Finansiālie resursi līdzdarbībai	76
Sabiedriskās saziņas līdzekļi publiskajā telpā	79
Līdzdalības formas un iedzīvotāju priekšstatī par to efektivitāti	84
Līdzdarbības stratēģijas	87
Līdzdarbības praktiskie aspekti	90
Iedzīvotāju iesaistišana: piemērs ar Ventspils Sabiedrības integrācijas programmu	90
Valsts un pašvaldību iestāžu uzraudzība: piemērs ar Rīgas autostāvvietu būvēšanu	92
Politikas veidošana un interešu aizstāvēšana: piemērs ar reprodūktīvās veselības politiku	95
Kopsavilkums un ieteikumi	97
Veicināt valsts struktūru pretimnākšanu sabiedrības interesēm	97
Stiprināt sabiedrības spēju līdzdarboties	98
Pilnveidot sabiedriskās kontroles mehānismus	98
Veicināt nevalstisku organizāciju sadarbošanos sabiedrības interešu aizstāvēšanā	98

4. N O D A Ļ A

1 0 0

Pārvaldības institūciju rīcībspēja tautas attīstības kontekstā

Ievads	100
Centrālo pārvaldības institūciju rīcībspēja	100
Kur meklēt Latvijas valdības stratēģisko vīziju?	102
Sadarbošanās spēja un politiku koordinācija	104
Publiskās pārvaldības saturiskā rīcībspēja – spēja piesaistīt un izmantot nepieciešamo ekspertīzi	107
No valsts budžeta finansētie politikas analīzes pētījumi	108
Neatkarīga politikas analīze Latvijā	110
Valdības publiskā atbildība un pārskatu sniegšana sabiedrībai	113

Publiskās pārvaldības institūciju rīcībspēja pašvaldībās	115
Lēmējvaras un izpildvaras attiecības pašvaldībās	116
Pašvaldību administrācijas rīcībspēja – izglītība un zināšanas	117
Pašvaldību spēja izmantot informācijas tehnoloģijas	118
Iedzīvotāju līdzdalība jautājumu izlemšanā un pašvaldību darba publiskais atbildīgums	120
Pašvaldību iekšējais audits	122
Pārvaldības īpatnības mazajās pašvaldībās	123
Secinājumi un ieteikumi	126

NOBEIGUMS 129

Savu pilsonisko piederību veido pats!

PIELIKUMS 134

Pārskats par tautas attīstības galvenajiem rādītājiem

Iekšzemes kopprodukts	134
Ienākumu sadalījums	135
Cenu pārmaiņas un iedzīvotāju pirktspēja	136
Nodarbinātība un bezdarbs	137
Demogrāfiskā situācija	138
Veselība	139
Izglītība	140
Secinājumi	141

STATISTIKAS PIELIKUMS 142

AVOTI, LITERATŪRA 149

IZCELTĀS INFORMĀCIJAS

1.1. Slēgtas politikas vārdnīca	28
1.2. Iedomātais slēgtas politikas cenrādis	30
2.1. Eiropas Savienība kā Latvijas politiskās dienaskārtības veidotāja	53
2.2. Partiju attiecību dienaskārtība	54
2.3. Slēgta un nelegitīma rīcībpolitikas procesa galējs modelis	65
2.4. Paraksti pret “Latvenergo” privatizāciju	68
2.5. Sasteigtie pensiju likuma grozījumi	69
3.1. Līdzdarbības motivācijas stāsti	75
3.2. Žurnālistu ētikas kodeksi	81
3.3. Sabiedrības integrācijas programmas izstrāde Ventspilī	91
3.4. Līdzdalības centieni un mehānismi Rīgas autostāvvietu būvēšanas gadījumā	93
4.1. Labas pārvaldības principi	101
4.2. Nacionālais attīstības plāns – mēģinājums radīt valsts stratēģisko vīziju	103
4.3. Eiroleģitīcija – pozitīvs horizontālās sadarbības piemērs	106
4.4. Valsts kancelejas Politikas koordinācijas departamenta izveide – solis ministriju sadarbības un integrētas politikas virzienā	107
4.5. Kas ir politikas analīze (rīcībpolitiskā analīze)?	109
4.6. Kas ir neatkarīgas politikas institūts?	111
4.7. Latvijas pašvaldību sadalījums 2000. gada beigās	124

TABULAS

1.1. Demokrātijas principu ievērošana pārvaldības institūcijās iedzīvotāju, Saeimas deputātu un pašvaldību vadītāju vērtējumā	18

1.2. Vidējā vecuma pensija un iztikai minimālais preču un pakalpojumu grozs	20
1.3. Mājsaimniecību ienākumi un darba meklētāji laukos un pilsētās	23
2.1. Institūciju un vēlētāju aktivitāte likumprojektu iesniegšanā Saeimā	56
4.1. Vājas politikas koordinētības izpausmes, faktori un risinājumi	105
4.2. Ministriju veidotās interneta mājaslapas – politikas publiskā atbildīguma piemērs	115
4.3. Pašvaldību nodrošinājums ar datortehniku un programmatūru	119
P.1. IKP dinamika nozaru griezumā	135
P.2. Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standartiem	135
P.3. Iekšzemes kopprodukta sadalījums pa reģioniem 1997. gadā	136
P.4. Patēriņa cenu pārmaiņas	136

ATTĒLI

1.1. Politikas subjektu viedokļi par politikas īpatnībām Latvijā	17
1.2. Politiskā atkarība un ietekmējamība iedzīvotāju vidū un varas pārstāvju attiecībās	19
1.3. Slēgtas politikas modelis Latvijā	25
1.4. Atvērtas politikas modelis Latvijā	26
1.5. Atstumtie un atkritēji slēgtā lēmumu pieņemšanā	31
1.6. Iedzīvotāju, politiķu, ierēdņu un pašvaldību vadītāju pašnovērtējums un savstarpējais raksturojums	34
1.7. Politikas šauru vietu pārvarēšana Saeimas deputātu skatījumā	38
2.1. Ietekmīgākie lēmēji un uzticēšanās viņiem	46
2.2. Politiskās ietekmes kanāli	49
2.3. Aktuālākās problēmas iedzīvotāju uztverē	50
3.1. Mediju ietekmīgums citu politiskās sistēmas dalībnieku vidū	83
3.2. Līdzdalība vēlēšanās un referendumos 1990.–2001. gadā	84
3.3. Līdzdalības formas un to efektivitātes novērtējums	85
3.4. Iedzīvotāju līdzdarbības stratēģijas	88
4.1. Pašvaldību darbība iedzīvotāju iesaistīšanā un iedzīvotāju iesaistīšanās pašvaldības lēmumu pieņemšanā	121
4.2. Pārvaldības izdevumu, ieņēmumu un valsts dotāciju kopsakars ar pašvaldību lielumu	126
P.1. Iekšzemes kopprodukta dinamika	134
P.2. Tautsaimniecībā nodarbināto vidējais skaits	137
P.3. Iedzīvotāju skaita pārmaiņas Latvijā un to veicinošie faktori 1986.–1999. gadā	138
P.4. Iedzīvotāju dzimstība, mirstība un dabiskais pieaugums 1985.–1999. gadā	139
P.5. Vidējais paredzamais mūža ilgums	140
P.6. Iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņa	141